

MARÓTI EGON – T. HORVÁTH ÁGNES

„Hajrá, Hellász!”

A delphoi Pythia sportversenyeinek vonzaskörzete

I.

A közelmúltban jelent meg *A delphoi Pythia sportversenyeinek győztesei* című kötet az Apolló Könyvtár 21. köteteként.¹ Terjedelmi okokból kimaradt a munkából, egyebek között, a versenyek vonzaskörzetének bemutatása. Ez alatt azoknak a polisoknak, területeknek feltérképezését értjük, amelyekből, ahonnan az illető versenyek résztvevői, győztesei származnak. Ez a felmérés szükségképpen csak hiányos lehet, egyrészt a forráshagyományozás hézagos, töredékes volta miatt², másrészt azért, mert az antik görög versenyeknek általában csak a győzteseit tüntették fel. Kivételesen ismerjük a második helyezettek nevét is, főként a küzdőszámokban a végső győztesek ellenfeleit, illetőleg azokat, akik valamilyen szempontból nevezetesek voltak. Ilyenek azok, akik egyidejűleg valamelyik más számban arattak győzelmet, vagy azok, akik ugyanevényszámban más alkalommal szereztek koszorút, illetőleg valamilyen politikai, katonai vonatkozásban érdemeltek említést, stb.

A győztesek polisai többnyire ismertek; az alábbiakban ezt kívánjuk feldolgozni, illusztrálni, hogy az egyes polisok a versenyek milyen elterjedtségét, látogatottságát mutatják. Mint jeleztük, a kép szükségképpen hiányos lesz, hiszen a győztesek mellett induló mezőnyről nem kapunk képet a forrásokból, holott joggal feltételezhető, hogy a versenyeken olyan polisok polgárai, képviselői is szerepeltek, akik nem arattak győzelmet, hanem – ahogy ma mondjuk – csak „helyezést” értek el, vagy a „futottak még” kategóriájába tartoznak. Azonban, mint ókori vonatkozásban általában, azzal a hagyományozott, hiányos anyaggal – irodalmi, feliratos és papirologiai – adatokkal

tudunk dolgozni, amelyek ránk maradtak. A jelentősebb „sportközpontokról” bizonyára ezek is számot adnak, hasonlóképpen a legjelentősebb, kiemelkedő versenyzőkről.

A győztesek polisait, ezen belül az egyes helyi győztesek nevét alfabetikus sorrendben közöljük, esetenként feltüntetve a versenyzőknek a forráskötetben szereplő sorszámát. Több az ismeretlen „illetőségű” atléta: ha nem Delphoiban állítottak nekik – vagy nem csak ott – szobrot, akkor ennek a szobornak, illetve feliratnak a lelőhelye a feltételezhető polisa. Az ilyen esetekben a név elé zárójelben kérdőjelet teszünk.

A római polgárjogot s ezzel nevet szerzett versenyzők esetében a latin nevet tesszük előre, utána mintegy a római cognomennek megfelelően az eredeti görög nevet, ahogyan a kötet hivatkozott számú tételében. Összeállításunkban a tételek száma kisebb, mint a kötetben: azok hiányoznak, akiknek a polisa ismeretlen, ahogyan L. Moretti írta: „patria ignota”. A polisok ismert nevű versenyzőinek száma terén nagyok a különbségek: ez nem feltétlenül a sportsikereket jellemzi, hanem az illető városok méreteit, népességét, kulturális színvonalát, írásbeliségének hagyományozottságát.

A helyneveket a bevett hazai gyakorlat szerint jelöljük, a magyar ábécé sorrendjében.

1.³ AIGINA

Aíristomenés (47)
Kallias (33)
Theognétos (25)

2. AKRAGAS

Xenokratés (14)

3. ALEXANDRIA

- M. Aurelius Asklepiadés – pankration (153)
- M. Aurelius Asklepiadés – birkózó (157)
- M. Aurelius Démétrios (144)
- Aurelius Phoibammón (171)
- Isidóros (114)
- Kleoxénos (95)
- I. Ptolemaios Sótér (82)
- L. Septimius Aurelius Scrapión (173)
- Stratón (115)

4. ANTHÉDÓN

- Nikón (89)

5. ANTIOCHIA (Szíriában)

- Tiberius Claudius Patrobios (126)

6. APHRODISIAS (Káriában)

- M. Aurelius Menandros (149)
- M. Aurelius ...os (168)

7. ARGOS

- Dandis (27)
- Kleainetos (76)
- Theaios (36)
- (?) ismeretlen nevű³ futó (101)

8. ATHÉN

- Alkibiadés (10)
- Alkibiadés (52)
- Athénaios (141)
- Chabrias (66)
- Démokratés (49)
- Kallias – négyesfogat (3)
- Kallias – pankration (24)
- Lysis (42)
- Megaklés (15)
- Ménodóros (111)
- Titus Domitius Prométheus (179)
- (?) Pythodélos (43)
- Timodémos (17)
- i. n. (70)

9. BITHYNIA

- (?) i.n. (182)

10. CHIOS

- (?) Apollonios (123)

11. DAPHNÉ

- Hermas (120)

12. DELPHOI

- Timasitheos (7)
- (?) Kalliadés (71)
- i.n. (136)
- i.n. (186)
- (?) i.n. (192)

13. DIDYMA

- M. Aurelius Thelymitros (165)
- M. Aurelius Thelymitrés (180)

14. ELEA

- Mnasibulos (150)

15. EPHEOS

- M. Ulpius Domestikos (143)
- K[...]ktabénos (155)
- M. Aurelius Philosebastos (154)
- i. n. futó (148)
- (?) i.n. futó (189)

16. ERYTHRAI

- Epithersés (106)

17. ÉLIS

- Aristeidés (145)
- Aristodamos (61)
- Aristodémos (64)
- Eupolemos (55)
- Paianios (96)
- Satyros (79)
- Timón (104)
- (?) i. n. – diaulos (117)

18. GÉLA

- Polyzélós (23)

19. HIMÉRA

- Ergotelés (31)

20. ILION

- (?) Pergamos (184)

21. KARISTOS

- Glaukos (6)

22. KÁRIA
Melankomas (130)
Titus Flavius Métrobios (131)
23. KAULÓNIA
Dikón (62)
24. KILIKIA
Titus Flavius Artemidóros (132)
Haltér (135)
25. KLAZOMENÉ
Pythodóros (94)
26. KOLOPHÓN
Moschos (102)
27. KORINTHOS
Nikoladas (54)
Ptoidóros (9)
Thessalos (8)
28. KÓS
Philinos (92)
29. KRÉTA
(?) i. n. futó (80)
30. KROTÓN
Milón (5)
Phayllos (16)
31. KYDNOS
(?) i. n. boxoló (99)
32. KYRÉNÉ
IV. Arkésilaos (39)
Telesikratés (30)
33. KYZIKOS
Philostratos (166)
(?) ...és Pytheas fia (91)
34. LAODIKEIA (Phyrgiában)
Héras (121)
(?) Topos (185)
35. LARISSA
Lykormas (77)
36. LOKRIS
Aristoklés (103)
37. LUSOI
Agésilaos (4)
38. MAGNÉSIA (a Maiandros mellett)
P. Aelius Aristomachos (142)
Démokratés (119)
Hérogeitón (67)
L. Silicius Firmus Mandrogenés (169)
Pythagoras (88)
i.n. gyermekek stadionfutása (90)
39. MAINALOS
Ephudión (38)
40. MEGARA
i. n. periodosgyőztes (193)
(?) i. n. (181)
41. MESSÉNIA
Lcón (105)
42. METAPONTION
Alexidamas (40)
43. MILÉTOS
Anténór (83)
P. Ae. Granianus Fanius Artemidóros (178)
Astyanax (81)
Babón (113)
Xenothemis (110)
[...]kratés, fia – futó (118)
44. MYRA
M. Aurelius Pappos (170)
(?) Alexander (158)
45. MYTILÉNÉ
Archippos (86)
46. NAXOS
Teisandros (2)
47. NIKOMÉDIA
(?) Septimius Aurelianus (164)

48. NYSA
M. Aurelius Hieroklés (163)
49. OINOANDA
(?) Aurelius Toalios (174)
50. OPUS
Epharmentos (32)
51. OXYRHYNCHOS
Aurelius Sarapammón (183)
52. PARAPOTAMIOI
Aichmeas (187)
53. PATRAI
Cheilón (78)
54. PELLA
Archón (74)
55. PELLINA
Hippokleas (12)
Phrikias (11)
56. PERGAMON
Philippos Glykón (116)
(?) i. n. (194)
57. PHARSALOS
Agelaos (46)
Hagias (44)
Télemachos (45)
(?) Trochilos (72)
58. PHIGALEIA
Narykidas (67)
59. PHLIUS
Timainetos (13)
60. PHILADELPHIA (Lydiában)
T. Aelius Aurelius Métrodóros (161)
P. Pompeius Eutychés (128)
(?) Aurelius Charmón (191)
61. PHÓKIS
Exékkestidés (59)
i. n. – gyerek birkózó (58)
i. n. – gyerek birkózó (84)
62. PRIÉNÉ
Athénopolis (109)
63. RHODOS
Diagoras (37)
Dorieus (51)
Kasmylos (35)
Komón (125)
Nikagoras (85)
(?) León (107)
Titus Flavius (?) – futó (137)
i. n. (160)
64. SALAMIS (Ciprus)
Démétrios (177)
65. SAMOS
(?) Leukón (56)
66. SARDIS
M. Aurelius Demonstratus Damas (152)
67. SIKYÓN
Kallistratos (93)
Kleisthenés (1)
Sóstratos (68)
Teletias (139)
i. n. (26)
68. SINOPÉ
Marcianus Rufus (140)
69. SMYRNA
M. Aurelius Chrysippos (151)
Claudius Apollonios (156)
Claudius Rufus Apollonios (176)
(?) Aurelios Apollinaris (172)
(?) Tiberius Iulius Septimius Iulianus (159)
70. SPÁRTA
P. Aelius Alkandrias (175)
Polyklés (50)
Xenarchés (63)
i. n. (146)
(?) i. n. – birkózó (188)
71. STRATONIKEIA
Aristeas i. n. fia (122)
72. STYMPHALOS
Dromaeus (18)

73. SYRAKUSAI

Hierón (28)
Hierón (?) (29)

74. TARENTUM

(?) i. n. (60)

75. TEGEA

Damatrios (98)

76. TÉNOS

(?) Panklés (134)

77. THASOS

Theogenés (22)
Theopompos (73)

78. THESPIAI

Teisemenés (48)

79. THÉBAI

Iolaidas (69)
Kleitomachos (97)

Korbeidas (75)

Orphandas (65)

Pythonikos (20)

Thrasydaios (21)

i. n. (19)

80. TRALLES

Tiberius Claudius Artemidóros (129)

Tryphósa (124)

81. TRITAIJA

Agésarchos (112)

82. THYATEIRA

C. Perellius Aurelius Alexander (167)

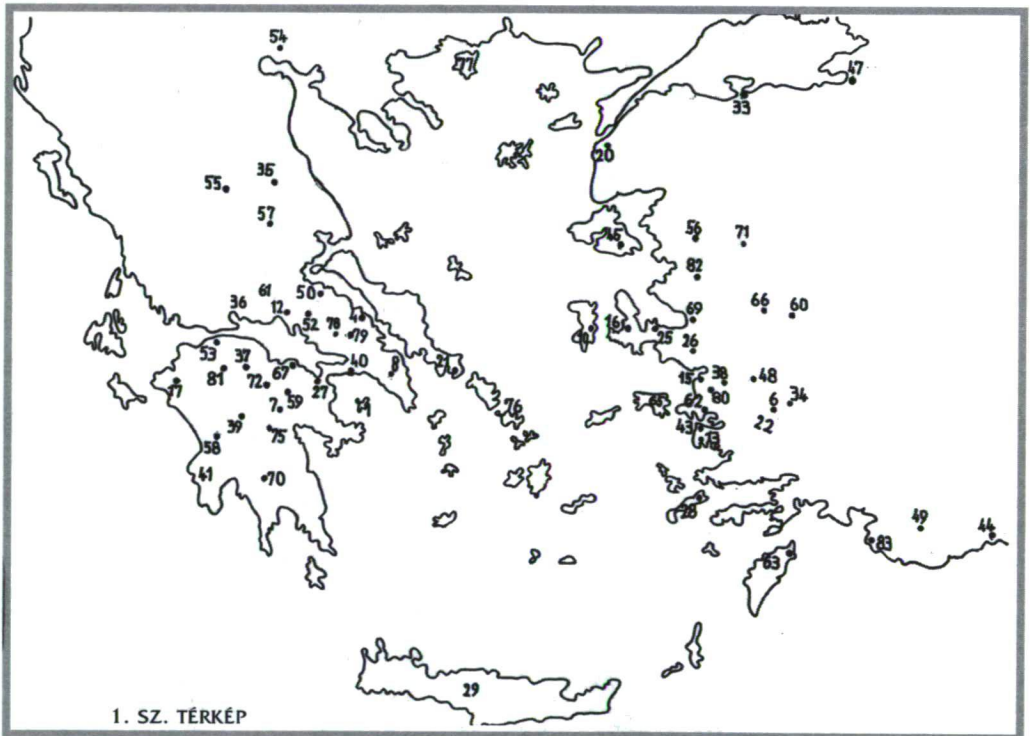
83. XANTHOS

T. Flavius Hermogenés (133)

84. ZANKLÉ

Leontiskos (41)

Összeállította MARÓTI EGON

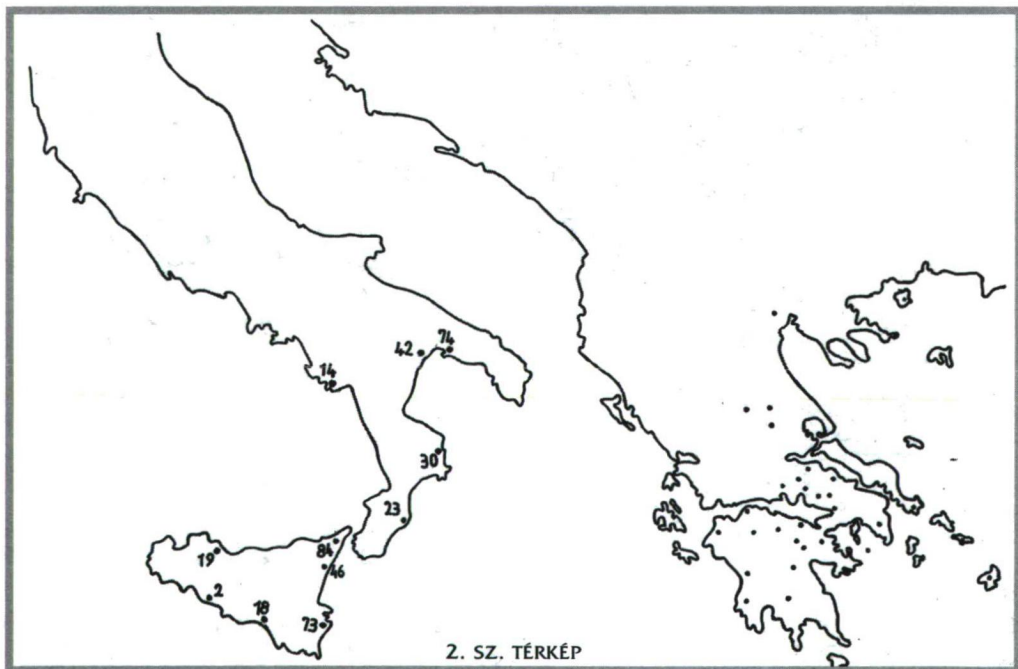
II.

A delphoi Pythia győzteseinek fenti listája alapján megkíséreltük felvázolni⁵ a játékok „vonzáskörzetét”. Ez a kép – az anyag már többször hangsúlyozott töredékes volta miatt – természetesen csak a győztesek vonatkozásában lehet valamennyire helytálló, s ha lényegesen új eredményekre nem is vezet, szemléletesen alátámaszthatja már meglévő ismereteinket. A felvázolt három térkép alapján a játékok igen népszerűnek tűnnek a görög világban. A delphoi Pythia vonzáskörzete lényegében egy, a Delphoi köré képzeletben meghúzott, mintegy 800 km sugarú körben helyezkedett el. Ennek a körnek a Tarentum–Delphoi–Thessalonika vonala által határolt „körcikke” – Thracia, Macedonia, Illyria területe – kiesik, helyette kelet felé húzhatunk meg egy, az eredeti kör sugarát 1300-1500 kilométeresre nyújtó körsávot.

Ha közelebből is megvizsgáljuk ezeket a városokat, s figyelembe vesszük azt a

tényezőt is, hogy egyes polisok hány győztest ünnepeltek, akkor azt találjuk, hogy a legeredményesebben szereplő városállamok az Élis–Thebai–Athén–Spárta által Delphoi köré vont mintegy 150 km sugarú belső körön helyezkednek el. Hasonlóan az olympiai versenyek spirálisan táguló vonzáskörzetéhez⁶, a Pythia sportversenyeinek résztvevői is egyre táguló körben helyezkednek el.

Teljes bizonyossággal nem állíthatjuk, de nagyon valószínű, hogy a játékokra kezdetben a delphoi Apollón jóshely közvetlen közelében lévő polisok küldték el versenyzőiket. Ezt a tényt támaszthatja alá két dolog is. Az egyik bizonyító tényező az lehet, hogy a legtöbb győztes a „belső körön” belüli városállamok büszkélkedhetnek, a másik pedig, hogy a játékok története során egyedül ezek a klasszikus görög területhez tartozó polisok azok, akiknek polgárai a kezdetektől a játékok megrendezésének végéig egyaránt szerepeltek. Ezen Apollón-kultusz-

2. SZ. TÉRKÉP

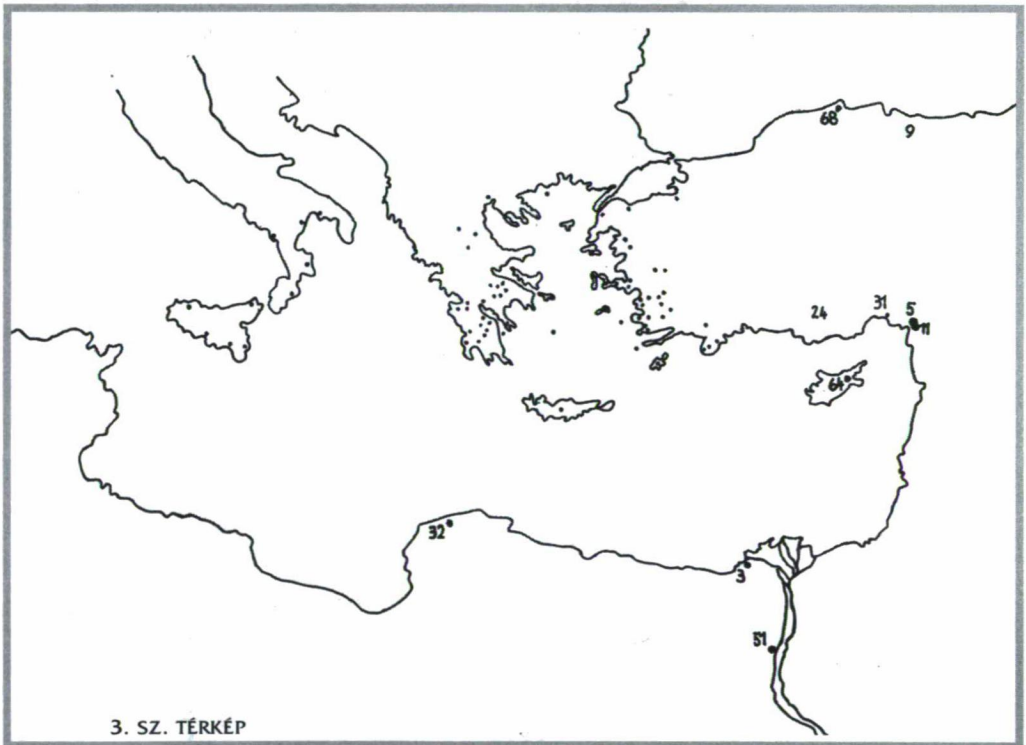
hely vonzása valószínűsíthetően itt volt a legerősebb, s a viszonylagos közelség miatt feltehetően ezek a polisok számbelileg is több versenyzőt indíthattak, hiszen nagyobb számú induló esetén nagyobb az esélye a több győztesnek.

A játékok vonzaskörzete szinte már a kezdetekben kiterjedt Szicíliara és Dél-Itáliára, s ezen a területen is majdnem a játékok megrendezésének végéig találkozhatunk győztesekkel. Keleten a vonzaskörzet először a görög szigetvilággal, majd a kisázsiai területekkel bővült. A legutolsó lépcsőben Afrika, Szíria és Bithynia is küldött versenyzőt, illetve szerzett győzelmet. Ezek a körzetek a hellenisztikus korszaktól kapcsolódtak a játékokhoz.

Ha csupán a győztesek városainak számát vizsgáljuk, akkor a Balkán-félsziget és a kisázsiai terület nagyjából azonos számú – 29-30 – győztesrel büszkélkedő várossal

rendelkezik. A győztesek polisainak oldaláról ugyanígy párba állíthatjuk az égei szigetvilág és a dél-itáliai-szicíliai területeket. A többi vidék városai – Alexandria kivételével – egy-egy győztesrel bírtak. A görög szárazföld Lokris–Phokis–Boiotia vonalától délre eső területéről mintegy egyharmadával több győztes került ki mint a Peloponnészoszról. A kisázsiai térségből Ionia vezet 22 bajnokkal (8 város), s ehhez a számhoz hozzá kell még adnunk a ión szigeteket is. A káriai, lydiai, lyciai, phrygiai és ciliciai tartományokban is a ión partvidékhez közelebb eső részokről kerültek ki a nyertesek.

A városok területi elhelyezkedéséből levonható következtetések ugyanazok lesznek, mint a győztesek számarányának vizsgálatából adódóak. A görög szárazföld győztesei (82) mintegy egyharmadával vannak többen, mint a kisázsiai vidékéké (69). Az ión szigetekkel együtt is csak megközelí-

2000/XII. 5–6.

tik a szárazföld vidékeinek győztes-számát. Ez a két terület kapcsolódott legerősebben a Pythia játékaikhoz. Az itáliai-szicíliai és afrikai tartományok 12-13 győztese a területileg kisebb, feltehetően kevesebb versenyzővel szereplők kiegyensúlyozott győzelmi esélyeit sejtetik. Ez utóbbi következtetést felborítja azonban az a tény, hogy míg az itáliai győztesek térben és időben egyenletesebb megoszlást mutatnak, addig az afrikai bajnokok – a kyrenéi két győztes kivételével – csak a hellenisztikus kortól és szinte kizárólag Alexandriából kerültek ki.

A győztes-lista első helyén a polisok közül Athén áll (14), ezután Alexandria (9), Élis és Rhodos (8-8), majd Thebai (7), Magnesia és Miletos (6-6), végül Delphoi, Sikyón, Spárta következik 5-5 bajnokával. Ez a felsorolás hihetőleg senkit sem lep meg. Olyan városok szerepelnek itt, amelyek között nem csak az lehet a közös vonás, hogy nagyszerű sportolókat neveltek, hanem ennek a háttere is. Valamennyiben megtaláljuk az Apollo-kultusz nyomát, mindegyik regionális központja vagy a gazdaságnak, vagy a művelődésnek, vagy a katonai kiképzésnek. A hellenisztikus korszak kulturális fővárosának számító Alexandria kivételével ezek a városok a görög gyarmatosítás lezajlása utáni hellenizáltság kulturális tükörképének jelzői.

Minden elemzés, a győztesek városainak térbeni-, időbeli-, számbeli megoszlása végeredményben ugyanahhoz a következtetéshez vezet. Az egyes játékok – így a Pythia háttérét is –, alapvetően annak az istennek a kultusza jelenti, akinek a tiszteletére ezeket a

sportversenyeiket megrendezték. Mint a második legfontosabb korszakú verseny, a Pythia sportversenyei a dicsőség megszerzésére ösztönözték a bajnok-jelölteket szinté az egész hellén világban. Minden olyan városállam, amely elég gazdasági erőt és kulturális hátteret mondhatott magáénak, hogy fiait a szépségnek és dicsőségnek tiszteletére nevelje, elindította maga versenyzőit. A Delphoi közeli, közép-görög és peloponnészoszi területeken túl időben gyorsan terjedve a városok egyre szaporodott száma térben is egyre bővülő körben jelent meg a győztesek listáján. A teljes kép pedig felöleli a görög világ legerősebben hellenizált területeit.

Írta és a térképeket rajzolta
T. HORVÁTH ÁGNES

Jegyzetek

- ¹ MARÓTI EGON: *A delphoi Pythia sportversenyeinek győztesei*. Budapest, 2000, Argumentum Kiadó, 187.
- ² Esetünkben egy tucatnyi versenyzőnek ismeretlen a polisa. Így: 34., 53., 87., 100., 108., 127., 138., 147., 162., 176. és 190. sz.
- ³ A helyneveket az előttük szereplő sorszámmal jelöltük a térképeken.
- ⁴ A továbbiakban: i. n.
- ⁵ 1. számú térkép: A PYTHIA GYŐZTESEINEK VÁROSAI A KLASSZIKUS GÖRÖG TERÜLETEKEN; 2. számú térkép: A GYŐZTESEK ITÁLIAI ÉS SZICILIAI POLISAI; 3. számú térkép: A TÁVOLLABBI TERÜLETEK GYŐZTESEINEK VÁROSAI
- ⁶ Vö.: MARÓTI EGON: *Delphoi és a Pythia sportversenyei*. Budapest, 1995, Akadémiai Kiadó, 48–53.

